

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0013

LOG Titel: Caput Quintum. Gramen vaccinum, aliaque Gramina. Rompot carbou. - Vyfde Hoofdstuk. Het Koei-gras, en andere
zoorten van Gras

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain these Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Ufus. Alba hujus graminis capitula formam gerunt purulenti oculi in Paronychia, unde homines quam maxime inquieti sunt, per quem characterem incolæ edocti fuere, specificum esse remedium contra hoc malum, quem in finem ista fumuntur capitula, quæ cum paxillo Curcumæ conteruntur, & supra ignem parum elixantur in folio Siri Boppar, istaque unguis malo adplicantur. Alii ista conterunt capitula cum Canario, quæ supra ignem calefacta isti adplicantur parti.

In Malayensi Grammatica hæc herba seu potius ejus culmus barbatus alicui missus denotat, personam, quæ hunc mittit, esse inquietam, & nesciam quid factura sit.

Hæc radices vel solæ, vel cum illis subsequenti Graminis vaccini, parum contusæ, aquæ incoctæ, & propinatæ, Dysenteriam aliasque sistunt Diarrhæas.

Contra hoc morbos radix hæc cruda quoque editur cum Pinanga, sed potissimum in pueris adhibetur.

CAPUT QUINTUM.

*Gramen vaccinum, aliaque Gramina.
Rompot carbou.*

Hoc est Gramen supinum & Genuculatum, non quia juxta solum prorepat, sed quum senioribus cauliculis & culmis terræ incumbit, plurimi enim simul ex una propullulant radice, inferius angustati, superius lati, acsi compressi essent, atque hic & illic bifidi, quorum inferiores & vetustissimi terræ plane incumbunt, acsi ipsi adglutinati essent, qui lentissimi sunt, ac fere dirumpi nequeunt, ipsorum summum in multa distinguitur folia, vulgari gramini similia, glabra, complicata, ad summum palmam vel spithamam longa, plurima autem breviora sunt. Culmi foliis ita obfessi sunt, ut fere dignosci nequeant, attamen in genicula distincta sunt, juncei, & graminei saporis.

Exterior culmus parum erigitur, estque rotundus & tenuis instar filii veli navigii, atque in vertice quatuor sustinet spicas, non transversaliter extensas, sed parum obliquas, & quinta aliquando parum inferior est, reliquæ binos digiti articulos longæ sunt, non latæ, sed auctæ binis ordinibus rugosarum & pallide virentium cellularum seu squamarum, deorsum sese aperientium, ac tenuè quoddam semen continentium.

Radix magna est congeries subtilium fibrillarum, quæ firmissime terræ inhærent, ita ut non nisi vi evelli possint. Teneræ plantæ potissimum erectæ sunt, sed vetustæ undique circa radicem extensæ decumbunt, atque in medio patinam quasi formant, seu plagam nudam, quæ ex albicantibus formatur culmis.

Nomen. Gramen vaccinum, juxta Malaiense Rompot carbou, h. e. Vaccæ Gramen, item Rompot cras, h. e. Gramen tenax, juxta Amboinense Hobotu aman. Ternatice Fartago & Fortago; Balice Padang bilulangh seu Balulangh, quum duritiem habeat pellis Vaccæ.

Locus. Molesti sunt Zizania in areis undique circa ædes, ut & in areis hortorum, ubi per semina quam maxime multiplicatur, ita ut intra breve temporis spatium ingentem occupet locum.

Quum senior facta sit hæc planta, difficile cum radicibus evelli potest, culmique prius diffinguntur, quam quod radices extrahantur, unde effodere eas oportet, solum amat argillosum durasque vias.

Ufus. Vaccæ hoc depascunt in viis & plateis, quamdiu tenerum est, vetustum enim a cunctis spernitur animalibus & jumentis. Radix cum Calappi rasura mixta, vel sola in aqua contrita, capiti inlinita, ita ut per aliquod tempus adhæreat, dein abluta aqua, cui eadem incocta fuit radix, capillorum profluvium impedit, efficitque, ut denuo excrescant.

Capilli autem inde duri, crassi, & circinnati sunt, unde dein cum rasura Calappi, vel aliis mollibus foliis, uti illis Convolvuli minoris abluendi sunt.

Hujus radices decoctum, sive solum, sive cum illa Tabalissæ coctum & propinatum quasvis sistit Diarrhæas; in Malayensi Grammatica ramulus hujus plantæ missus denotat illum, qui hunc mittit, propositi tenacem esse, uti amator in amoribus.

Tom. VI.

Præ-

Gebruik. De witte hoofdekens van dit gras hebben de beelden van het etterige hoofd of ooge aan 't nagelgezweer Paronychia, 't welk de menschen dapper onrustig maakt, door welk karakter de Inlanders geleert hebben, dat het een toegeëigent geneesmiddel is tegens 't zelve accident: men neemt de voornoemde hoofdekens, wryft die met een weinig Curcuma, braadt ze over 't vuur in een blad van Siri Boppar, en bindt het op het nagelgezweer. Andere wryven dezelve hoofdekens met Canary, maken 't warm over 't vuur, en binden 't daar om.

In de Maleitise Letterkonst wil dit kruid of eigentlyk den gebaarden steel aan iemand gezonden, zeggen, dat den zedende persoon ongerustig is, en in zorge staat, niet wetende wat hy doen zal.

Deze wortelen alleen, of met de wortels van 't volgende Gramen vaccinum een weinig gekneust, in water gekookt, en gedronken, stoppen den rooden en andere buiklopen.

Tegens dezelfste gebreken eten ze deze wortel ook rauw met Pinang, dog het word meest aan de kinderen gebruikt.

VYFDE HOOFDSTUK.

*Het Koei-gras, en andere
soorten van Gras.*

Dit is een Gramen supinum en Genuculatum, niet om dat het langs de aarde kruipt, maar om dat het met zyn oudste steelen plat op de aarde legt, want 'er komen veele uit eene wortel, beneden smal, maar boven breed, als gedrukt, en hier en daar in tweeën zig verdeelende, waar van de onderste en oudste plat ter aarde leggen, als of ze daar aan geplakt waren, zeer taai en schier onverbreekelyk: haar voorste verdeelt zig in veele bladeren, die van een gemene gras-fatzoen zyn, glad, en te zamen gevouwen; op 't meeste een hand of span lang, maar de meeste korter. De steelen zyn zoodanig met bladeren bezet, dat men ze niet wel bekenen kan, en egter in leden verdeelt, binnen biefig, en grasagtig van smaak.

De uiterste steel staat wat overeind, ront en dun als een zeilgaarn, dragende op zyn top vier airen, niet dwers uitgebreid, maar wat schuins staande, en zomtyts de vyfde wat beneden: de andere twee leden van een vinger lang, niet breed, bezet met twee rygen, ruige en bleekgroene huisjens of schubben, naar onderen bun openende, en inhoudende eenig fyn zaat.

De wortel is een groote bosse van fyne vazeligen, zeer vast in de aarde houdende, zoo dat men ze niet dan met geweld uittrekken kan. De jonge struiken staan meest overeind, maar de ouden leggen rontom de wortel uitgebreid, en formeeren in de midden schier een schotelken, of kalen plek van de witagtige steelen gemaakt.

Naam. Gramen vaccinum; na 't Maleits Rompot carbou, dat is koeigras, item Rompot cras, dat is hardboudent gras; na 't Amboinse Hohotu aman; in 't Ternataans Fartago en Fortago; op Baleyts Padang bilulangh, of Balulangh, om dat het zoo hard van gewas is als een koeihuid.

Plaats. Het is een moejelyk onkruid in de erven rontom de huizen, en op de paden in de tuinen, daar het zig met zyn zaat zeer vermenigvuldigt, en in korten tyd een groote plaats beslaat.

Als het oud geworden is, laat het zig moejelyk uittrekken met de wortelen, en de steelen breeken eer af, dan men die wortelen uitkrygt, dies men ze uitgraven moet; het bemind een kleyagtige grond en harde wegen.

Gebruik. De Koebeesten weiden dat af langs de straten en wegen, zoo lang het jong is, want het oude wert van alle beesten veragt. De wortel met Calappus-raspel of slegts in enkel water gewreven, op 't hoeft gesmeert, en een tyd lang daar op gelaten, daar na gewassen met 't water, daar in dezelve wortelen gekookt zyn, belet het uitvallen van 't hair, en doet het zelve wassen.

Dog het hair wert hier van wat grof, hard, en gekrult, dies men 't daar na met Calappus-raspel, of andere weeke bladeren, als die van Convolvulus minor moet afwassen.

Het afziedzel van de wortel, het zy alleen, of met die van Tabalissæ gekookt, en gedronken, stopt alderhande buiklopen. In de Maleitise Letterkonst een takje van dit gras gezonden, beduidt dat den zender standvastig by zyn voornemen wil blyven, gelyk de minnaar in 't minnen.

B

Het

Præcedens vulgare *Rompot carbou* femina habetur, cujus mas est similis planta in agris crescens, nec ita extensa, sed solummodo binis tribusve inferioribus geniculis terræ incumbens, ac subsequenter sese sensim erigens articulis ad altitudinem binarum triumve spithamarum.

Folia ejus magis quoque extensa sunt quam præcedentis, vulgarisque formæ. In vertice atque hic & illic ex foliorum alis corymbus excrescit ex septem, octo, & decem spicis compositus, quæ inferius tribus insident cauliculis instar fulcri. Hæ spicæ primo virides sunt, dein fuscæ, omnino granulosa instar feminis Phalaris, sed quod multo minus est, absconduntque pusillum fuscum semen instar Milii.

Cauliculi, quibus folia insident, ex rotundo plani seu compressi sunt; Ternatenses illud vocant *Fartago lacki lacki*.

Goddam Frumentum est, horum graminum formam præ se ferens, non procumbens, sed erectum, quatuor pedes altum: Ejus folium cum illo *Rompot carbou* convenit, sed superius in vertice culmi quatuor producant spicas, transversaliter cruciatis, uti in subsequente *Gramine repente*, quæ componuntur ex compactis & squamosis cellulis, per binos ordines dispositis. In hisce pusillum reconditur semen instar Panic minoris, quod duplex est, album & nigrum, juxta binas species.

In Baleya & Java hoc frumentum plantatur ad oras camporum, qui *Oryza* conferuntur.

Cum ejus gramine pecudes aluntur, maturumque semen cibo inservit, in pulvere enim coquitur & editur instar Panic, quo & aviculæ etiam aluntur. In Cormandelæ ora, aliisque Indostanæ regionibus hoc semen *Natsjoni* vocatur, & ad cibum adhibetur, quod tamen nomen proprie *Panico* convenit.

Bontius libr. 6. cap. 52. ex *Prospero Alpino* libr. 1. cap. 40. de plantis Ægyptiacis hoc vocat *Gramen cruciatum*, ejusque decoctum laudat contra *Dysuriam*, *Stranguriam*, *Renum* & *vesicæ dolores* & *ulcera*, item ad excitandum fluxus muliebres; viditque Javæ non tantum quatuor, sed sex immo octo producere spicas, uti hic aliquando quinque profert.

Tabula Quarta

Ad Figuram primam *Gramen* exhibet *vaccinum*, quod femina vulgo dicitur.

Figura Secunda ejus marem quinque spicis ornatum repræsentat.

Figura Tertia *Gramen Fumi* exhibet.

OBSERVATIO.

Binæ hæ species ad illud gramen pertinent, quod gramen crucis ab *Alpino* de *plant. Ægypt.* pag. 121. vocatur, cujus Figura cum nostra omnino convenit, estque *Gramen Dactylon* spicis brevibus crassis plerumque quatuor cruciformiter dispositis *Sloan. Cat. pl. Fam. p. 33.* & *Gramen Javanicum* cruciatum *Bontii p. 148.* & *Cavara Pullu H. Malab. p. 12. Tab. 69. p. 131.* & *Gramen cruciatum Zeylanicum Thes. Zeyl. p. 106. &c.*

Het voorgaande gemene *Rompot carbou*, houd men voor 't wyfken; het manneken daar van is een diergelyk gras, meer in 't velt wassende, zoo zeer niet uitgebreid, maar alleen met de twee of drie onderste leden, op de aarde bukkende, en met de volgende knien zig allenkskens opregtende tot de hoogte van twee of drie spannen.

De bladeren zyn meer uitgebreid als aan 't vorige, van gemene gras fatjoen. Op den top en hier en daar uit den schoot der bladeren komt een tros voort van seven, agt, en tien aairen gemaakt, die echter beneden op drie steelen als voetjes vergadert zyn. Deze aairen zyn eerst groen, daar na bruinagtig, gants korlig als *Pbalaris* of *Canari-zaat*, dog veel kleinder, en verbergen een klein bruinagtig zaat als *Hirse*.

De steelen, daar de bladeren aan staan, zyn uit den rondem, mede plat of gedrukt. De Ternatansen noemen 't *Fartago lacki lacki*.

Goddam is een koorn van fatjoen als deze grazen, niet leggende, maar overeind staande, vier voeten hoog: het blad gelykt dat van *Rompot carbou*, maar boven den top dragen de steelen vier aairen, regt over dwars in een kruis staande, gelyk aan 't volgende *Gramen repens*, gemaakt van digte, en in een gedrongen schubagtige buiskens, in twee rygen staande. Hier in schuilt klein zaat als klein *Panicum* van tweederlei couleur, wit en zwart. na zyn twee soorten.

Op *Baly* en *Java* werd dit koorn geplant, aan de kanten van de *Rystvelden*.

Met het groene gras voeden ze de beesten, en 't rype zaat dient tot de kost: want het werd tot brey gekookt, en gegeten als *Panicum*, en om kleine vogeltjes te voeden. Op de *Kusten Cormandel* en in de andere landen van den *Indostan* werd dit zaat *Natsjoni* genoemd, en mede tot de kost gebruikt; welke naam egter het *Panicum* eigentlyk toekomt.

Bontius libr. 6. cap. 52. noemt het uit *Prospero Alpino* libr. 1. cap. 40. de plantis Ægyptiacis *gramen cruciatum*, en roemt zyn *Decoctum* tegens de brand-pis en koude pis, als mede tegens de pyne van nieren en blazen, en derzelver zwoeren, ook om de maandstonden der vrouwen te verwekken. Hy heeft het op *Java* niet alleen met vier, maar ook met ses en agt aairen gezien, gelyk het hier zomtyts met vyven is.

De Vierde Plaat

Vertoont in de Eerste Figuur het *Koeyengras*, het geen het Wyfje doorgaans genaamt wert.

De Tweede Figuur verbeeldt het *Mannetje* daar van, met vyf aairen verciert.

De Derde Figuur vertoont het *Rookgras*.

AANMERKING.

Deze twee soorten behoren tot dat gras, het welk het kruisgras van *Alpinus* over de Egyptische planten pag. 121. genaamt wert, welke figuur met de onze geheel overeenkomt, en is het *Dactylon*-gras met korte dikke en doorgaans vier gekruiste aairen van *Sloan. Cat. pl. Fam. p. 33.* en het gekruist Javaansé gras van *Bontius pag. 148.* en *Cavara Pullu van de Hort. Malab. 12. Deel. Tab. 69. p. 131.* en het Ceylonsche gekruist gras, *Thes. Zeyl. pag. 106. &c.*

